

MARIAN HARIUC*

„UNE ÉTUDE SUR GUICHARDIN”: DEBUTUL ISTORIOGRAFIC AL LUI ANDREI OȚETEĂ

După 1918, tinerii români plecați la studii superioare în centre academice occidentale de prestigiu au beneficiat de o oportunitate greu de obținut în formarea profesională din perioada anterioară războiului. Contactul cu sisteme educaționale și culturale de tradiție îndelungată a produs noi modele de raportare la viața intelectuală. De regulă, pentru o parte a studenților români aflați la universitățile occidentale, climatul încărcat de dinamism și disputele intense cu fundament ideologic au transpus interesul acestora pentru cotidianul politic și social al spațiilor din care proveneau. În aceeași măsură, a fost conștientizată o anumită relevanță a virtuților intelectuale îndeosebi ca pretext al angajamentului în problemele societății¹.

O călătorie dedicată studiilor superioare în afara țării constituia o etapă importantă în drumul către împlinirile profesionale. Acest stadiu al vieții beneficia de o veritabilă deschidere față de asimilarea cunoștințelor și mai ales de profilarea unui tip intelectual, prin prisma experiențelor și a lecturilor. Diploma de absolvent al unei universități prestigioase din Occident proiecta o garanție materială în viitorul tânărului și îl plasa pe o cale tot mai certă ce viza statutul de membru al elitei naționale².

Atracția pentru definitivarea studiilor superioare în centrele universitare străine din Occident și-a menținut și în anii interbelici din relevanța specifică epocii care a precedat Marele Război. „Experiența apuseană” purta, de la sine, o multiplă încărcătură simbolică ce îngloba preluarea unor modele culturale sau de angajament în nevoile societății; fie că acestea se rezumau la arhitectura națională, fie că ajungeau până la granițele moderației ideologice³. Totuși, la întoarcerea în țară, tânărul nu urmărea doar asigurarea unei condiții materiale care să-i permită existența. Aspirațiile se îndreptau către locurile care i-ar fi putut oferi notorietate și putere în mediul intelectual din care provenea⁴.

Studenții români trimiși la universitățile din Franța imediat după război au interacționat cu faze noi ale societății unui stat învingător, pe fondul tensiunilor sociale alimentate

* Dr., asistent cercetare științifică, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași.

¹ Lucian Nastasă, *Universitățile occidentale și formarea elitei intelectuale românești. Repere asupra migrației studențești și a transferurilor culturale (1864-1918)*, în Mihai Dinu Gheorghiu, Mihăiță Lupu (editori), *Mobilitatea elitelor în România secolului XX*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 62-63.

² Irina Nastasă-Matei, *Educație, politică și propagandă. Studenți români în Germania nazistă*, Cluj-Napoca/București, Editura Școala Ardeleană/Editura Eikon, 2016, p. 73.

³ Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 51.

⁴ Idem, *Români în „peregrinatio academica”. Câteva repere asupra logicii migrației studențești și a transferurilor culturale în epoca pre-comunistă*, în Cornel Sigmirean (coordonator), *Intelectualii și societatea modernă: repere central-europene*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2007, p. 87.

de curente politice. Andrei Oțetea reprezintă excepție prin cei aproape șapte ani petrecuți în Franța, din 1919 până în 1926, în calitate de bursier al Asociațiunii Transilvane (Astra). Se număra, totodată, printre tinerii de peste munți ce au format primul val trimis să facă studiile superioare la Paris⁵. Mai mult, climatul universitar din Vechiul Regat îi era puțin cunoscut. Nu interacționase în profunzime cu dinamica vieții intelectuale de la Iași și București.

Sintagma „une étude sur Guichardin” este de fapt titlul semnalării realizate de Lucien Febvre în „Revue de synthèse historique” cu privire la teza de doctorat a lui Andrei Oțetea⁶. Plecând din acest punct, ne propunem să analizăm principalii factori care explică axarea pe studiul trecutului. Teza de doctorat despre istoricul și omul politic florentin Francesco Guicciardini se află în centrul demersului. Primul obiectiv deține, mai curând, o valoare introductivă ce urmărește itinerariul lui Andrei Oțetea, în calitate de student, la Universitatea Sorbona. Partea a doua se axează pe elementele definitorii pentru cercetarea istorică a epocii: profesorii și sursele cercetării. Menținem însă o dimensiune factuală ce îi marchează evoluția proiectului. În ultima parte a acestui articol încercăm să înțelegem afinitățile cultivate în studiul dedicat lui Guicciardini. O cercetare în detaliu a chestiunilor istorice tratate de către Oțetea ne-ar călăuzi spre zone vaste ale trecutului, ceea ce nu intră în orizontul nostru de interes. Prima abordare notabilă în acest sens îi aparține lui Pompiliu Teodor, care realizează o radiografie istorică succintă a tezei de doctorat, apreciind eforturile lui Oțetea de a încadra opera lui Guicciardini într-o istorie a istoriografiei⁷. În consecință, intenționăm să surprindem o serie elemente definitorii pentru înțelegerea metodei asumate în cercetare.

Analiza se axează pe două paliere esențiale în itinerariile tinerilor studenți plecați la studii superioare în afara țării. Într-o primă fază, parcursul academic indică ritmul integrării tânărului într-un mediu străin de propria cultură. Din acest punct de vedere, sursele ne orientează spre anii doctoratului, în lipsa altor indicii care să ne permită o viziune cât de cât clară cu privire la situația materială și școlară din anii studiilor de licență ai lui Andrei Oțetea. În schimb, corespondența din timpul doctoratului așază demersul în registrul fazei de inițiere în analiza trecutului și dezvoltă laturi mai puțin cunoscute despre tipurile de sociabilitate cu profesorii de la Sorbona. De asemenea, acordăm o atenție aparte climatului intelectual din Franța în primii ani după Marele Război, nu doar pentru a încerca să explicăm opțiunile științifice ale lui Oțetea, ci pentru a surprinde câteva aspecte referitoare la curente de idei din mediile universitare franceze. În ansamblu, miza studiului constă în stabilirea factorilor intelectuali care au decis fundamentele gândirii istoricului Andrei Oțetea.

Spre un nou climat intelectual

Experiența Marelui Război a determinat forme distincte de raportare la noua construcție a societății românești. Debutul studiilor la Sorbona constituia o provocare ce

⁵ Un rol determinant în obținerea bursei pentru studii în Franța l-a avut, se pare, Onisifor Ghibu, mai curând ca o formă de răsplată pentru rolul de „secretar” îndeplinit de Oțetea în anii 1917 și 1918, petrecuți în Basarabia. Drept dovadă, cu ocazia unei vizite a lui Ghibu la Paris, Oțetea îl găzduiește și îi facilitează dialogul cu cardinalul Dubois (Onisifor Ghibu, *Amintirile unui pedagog militant*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 281).

⁶ Lucien Febvre, *Une étude sur Guichardin*, în „Revue de synthèse historique”, tome XLVI (nouvelle série – tome XX), décembre 1928, p. 158-159.

⁷ Pompiliu Teodor, *Incursiuni în istoriografia română a secolului XX*, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1995, p. 58-72.

crea direcții noi în cunoașterea traseului academic, dată fiind influența mai redusă a culturii franceze în rândul românilor din Transilvania⁸. Lucian Nastasă consideră că acest element cultural puternic impregnat în România, după Unirea Principatelor din 1859, a cunoscut o extindere vizibilă în rândul românilor ardeleni, în ciuda unor influențe de ordin lingvistic și cultural predominant germane sau maghiare. Chiar dacă limba franceză a căpătat mult mai târziu o identitate instituțională în învățământul transilvănean, extinderea ei în fondul spiritual a fost, totuși, o realitate în plan educațional⁹.

În acest sens, ar fi destul de dificil să construim o argumentație clară cu privire la conjunctura ce a dus la ideea plecării lui Andrei Oțetea la Paris, fără să luăm în considerare noua ordine politică din Europa primilor ani postbelici. În mod cert, itinerariul tradițional al studenților români transilvăneni a fost prevalent în centre universitare din fostul imperiu austro-ungar sau la cele germane. Mai mult, peregrinările academice ale intelectualității au fost definite, până în 1918, de prezența majoritară în instituțiile de învățământ superior vienez¹⁰. Motivațiile obișnuite, date de educația familială, de pregătirea școlară sau de condiția socială, nu se regăseau în explicația alegerii universității unde tinerii din noile provincii românești urmau să meargă la studii¹¹.

Pe parcursul anilor '20, numărul celor care studiază la Paris este cu mult mai mare față de tinerii trimiși la Berlin¹². Interesante sunt însă provocările intelectuale și materiale. Spre exemplu, Parisul fascinează prin moda vestimentară, dar efervescența dată de „cartea de literatură încă fumegândă de cerneala proaspătă a tiparului, cu toate fanteziile, excentricitățile și cancanurile din lumea literelor franceze” marchează peregrinarea academică a studenților. Saloanele literare îi introduc într-o lume visată în anii adolescenței, una schițată de cărturarii români, însă în mare parte necunoscută până în acel moment. Asemenea experiențe nu puteau da naștere decât unui câmp vast al cunoașterii¹³. Mergând pe aceeași direcție, adaptarea tinerilor în mediul academic indica o constantă a raportului cu profesorii, proces ce oferă distincții între românii parizieni și cei berlinezi:

[...] între viață și știință nu există deosebire dela cer la pământ, ci fuziune și colaborare intimă. Prin prisma acestei mentalități se înțelege că profesorul francez vede în școlarul său o plămădă sfântă din care se va zămisli creatorul științii de mâne. În limbaj politic, mentalitatea germană e teocrată și aristocratică – bunurile sunt de ordin divin și se moștenesc –, pe când spiritul francez e democrat și pozitivist, admițând că valorile spirituale pot fi câștigate de ori cine prin merit fără har ceresc și fără noblețea sângelui¹⁴.

Profilul intelectual al tinerilor care urmau studiile superioare în centrele academice occidentale a fost profund influențat atât de lecturi devenite faimoase în prezentul acestora, cât și de atașamentul față de marile polemici purtate între voci cu notorietate într-o lume tot mai contradictorie. Preocuparea pentru problemele majore cu care societatea

⁸ În acest sens, vezi Victor Karady, *La migration internationale d'étudiants en Europe, 1890-1940*, în „Actes de la recherche en sciences sociales”, 2202/5, n° 145, p. 47-60.

⁹ Lucian Nastasă, *Români în „peregrinatio academica”...*, p. 109.

¹⁰ Szögi László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, p. 45-56.

¹¹ Lucian Nastasă, *Universitățile occidentale și formarea elitei intelectuale românești...*, p. 79.

¹² Spre finalul primului deceniu interbelic, peste 2 000 de studenți români erau înscriși la universitățile din Franța, în vreme ce Germania reprezenta calea studiilor superioare pentru doar 700 de studenți. Vezi Irina Nastasă-Matei, *op. cit.*, p. 79-80.

¹³ George Ștefănescu, *Două metropole – Berlin și Paris. Scrisori din străinătate*, în *VR*, anul XX, 1929, nr. 4, p. 85-86.

¹⁴ *Ibidem*, p. 88.

franceză se confrunta a deschis noi viziuni și intervenții publicistice ale tinerilor în revistele culturale și social-politice din România. Menținerea unor contacte strânse cu universitarii a cunoscut un dublu înțeles, ce îngloba pregătirea profesională și integrarea socială a studenților. Acest tip de relație s-a perpetuat în timp și a contribuit la crearea unor facilități în preocupările intelectuale.

Contactul cu țara prin intermediul aparițiilor publicistice se dovedește determinant pentru un tânăr preocupat să se afirme în mediile intelectuale de vârf. Debutul lui Andrei Oțetea în revista „Viața Românească” de la Iași are loc în 1923, în cadrul unei rubrici consacrate, *Scrisori din Paris*, printr-un text dedicat reformei învățământului secundar din Franța. De remarcat este faptul că apetența pentru scris nu îl recomandă ca istoric. Primele apariții în paginile publicației par, mai degrabă, specifice tipului de intelectual care vrea să facă politică, afirmându-se, prin intervențiile cu iz teoretizant, în dezbaterile vremii¹⁵. Motivat de aspirațiile profesionale, își pune în valoare calitățile în direcția construirii unei alternative menite să transforme societatea românească. Prezența unor texte cu un rol informativ, referitoare la particularitățile climatului politic existent în Franța, îl înfățișează pe Oțetea drept un colaborator mai puțin literat și mai preocupat de reflectarea transfigurărilor politico-instituționale în spațiul social.

Ce-i drept, Școala de Științe Politice de la Paris îi influențează orizonturile tematice. Interesul manifestat pentru cunoașterea sistemului educațional francez demonstrează apropierea de palierele importante ale societății. Anii „francezi” îi suscită componenta intelectuală specifică angajamentului public. Dezbaterile generate de apariția unor deficiențe în procesul de admitere în școlile superioare franceze deschid perspectivele unor comparații cu sistemul educațional românesc. Astfel, subiectul devine un argument valid pentru a fi cunoscut mediilor cultivate din țară¹⁶.

Două modele: Henri Hauvette și Henri Hauser

Contextul în care Andrei Oțetea studia la Sorbona, fiind dominat de ample dispute politice și, totodată, istoriografice, ne îngăduie unele paralele cu realitatea românească.

Misiunea eșuată a științei trecutului de a prevesti un conflict militar de proporții a generat cultivarea unui discurs al crizei prin care trecea scrisul istoric. Experiența tranșelor a dezvoltat noi orizonturi în interpretarea celor întâmplate. Astfel, metoda de lucru a istoricului transgresa sursele materiale și includea studiul psihologic sau expresia corpului. Perspectiva prezentului asupra trecutului a căpătat o relevanță aparte¹⁷.

Colaborarea lui Andrei Oțetea cu istoricul Henri Hauser a constituit un impuls notabil, ce l-a apropiat de noile curente ale interpretării trecutului. De altfel, cursurile universitarului au determinat un nou start în cunoașterea istorică. Titularul catedrei de Istorie economică de la Sorbona i-a deschis orizonturile de cultivare a unei concepții menite să îmbine istoria și științele sociale¹⁸. Încă de la începutul secolului al XX-lea, Hauser a fost angrenat în controversele declanșate de ofensiva unor curente de esență

¹⁵ Pascal Ory, *Qu'est-ce qu'un intellectuel?*, în idem (diréción), *Dernières questions aux intellectuels*, Paris, Olivier Orban, 1990, p. 25.

¹⁶ Andrei Oțetea, *Scrisori din Paris (Reforma învățământului secundar în Franța)*, în *VR*, anul XV, 1923, nr. 8-9, p. 328-332.

¹⁷ Christian Delacroix, François Dosse, Patrick Garcia, *Le courants historiques en France (XIXe-XXe siècle)*, Paris, Éditions Armand Colin, 2005, p. 204-205. Vezi și Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 65.

¹⁸ Christian Delacroix, François Dosse, Patrick Garcia, *op. cit.*, p. 220-222.

marxistă, prin intermediul cărora factorii economici și sociali primeau rol de vârf în interpretarea fenomenelor istorice¹⁹.

Totuși, continuarea studiilor superioare ale lui Oțetea în capitala Franței nu a depins în mod direct de suportul lui Henri Hauser. În 1923, a fost admis la studiile de doctorat ale Universității Sorbona. Coordonator îi era însă Henri Hauvette, profesor de literatură italiană cu notorietate în mediile universitare din afara Franței. Nu e de mirare că începutul unui doctorat a fost direcționat spre sursele existente în centrele culturale ale Italiei. Totodată, înlăturarea unei posibilități de cercetare asupra unei arii ce intersecta spațiul românesc era o dovadă clară a lipsei de influență a istoricilor români. În orice caz, Hauvette a văzut în absolventul „oriental” al Sorbonei o garanție intelectuală, drept pentru care i-a propus o nouă abordare a personalității omului politic Francesco Guicciardini, dar pe baza unor noi surse destul de puțin cunoscute. Se explica astfel facilitarea unor contacte în mediile italiene. Însă cele mai importante îndrumări au fost cele spre arhivele îngrijite de către descendenții ai lui Guicciardini. Problematika nu îi era necunoscută nici lui Henri Hauser. Mult mai devreme, în 1906, scrisese o notă bibliografică prin care reunea principalele contribuții istoriografice aduse pe parcursul secolului al XIX-lea²⁰. Astfel, nu este exclus un imbold inițial venit dinspre acesta. Însă un asemenea studiu solicita o doză de inedit în abordare, iar sursele de la Paris s-au dovedit insuficiente. Așa că, implicarea lui Hauvette a fost decisivă.

Anii de doctorat l-au cantonat pe Oțetea în studiul fenomenului Renașterii. În acest plan au intervenit atât lecturile de sorginte artistică, cât și construcțiile istoriografice. La acel timp, școala franceză de istorie cuprindea nume de anvergură internațională ce se remarcaseră prin noi interpretări asupra începuturilor epocii moderne. Era vorba despre profesori de prestigiu precum bizantinologul Charles Diehl²¹, Edouard Jordan²² sau Henri Hauser²³.

În procesul de recrutare universitară din România interbelică, invocarea unor universitari de prestigiu cu rol formator în cariera profesională aducea garanții deloc lipsite de importanță. Astfel, susținea că la Școala de Științe Politice i-a cunoscut, la secția de diplomatică, pe profesorii Émile Bourgeois și Charles Schefer, la cea de politică comercială pe André Siegfried și Georges Blondel, iar la economie politică pe Clément Colson²⁴.

Noul val de transformări produse în interiorul istoriei-știință a influențat preocupările tânărului venit la Paris să studieze limbile italiană și franceză la Paris. În același

¹⁹ Bertrand Müller, *Lucien Febvre, lecteur et critique*, Paris, Éditions Albin Michel, 2002, p. 225, 228.

²⁰ Henri Hauser, *Guichardin (Francesco Guicciardini)*, în *Les sources de l'histoire de France. seizième siècle (1494-1610)*, Paris, Éditeurs A. Picard et Fils, 1906, p. 65-68.

²¹ Discipolul lui Ernest Lavisse și-a început cercetarea asupra Bizanțului la sugestia profesorului său. În 1899 este creată o catedră de Istorie bizantină la Sorbona, ceea ce îi încurajează preocupările în această direcție. După Marele Război leagă o prietenie strânsă cu Nicolae Iorga și este președinte al comisiei pentru susținerea doctoratului lui Gheorghe I. Brătianu. Vizitează centrele universitare din România și își extinde cercetările asupra specificului artistic și arhitectural din spațiul românesc. Vezi V. Laurent, *Charles Diehl, historien de Byzance*, în *RHSEE*, XXII, 1945; G. I. Brătianu, *Charles Diehl et la Roumanie*, în *RHSEE*, XXII, 1945; N. Bănescu, *Charles Diehl (1859-1944)*, în „Bulletin de la Section Historique”, Académie Roumaine, tome XXVIII.1, 1947 (extrait).

²² Edouard Jordan devenise cunoscut ca profesor suplinitor al lui Ernest Lavisse la cursul de Istorie modernă. Începând cu 1920, a ajuns profesor titular al cursului de Istorie generală a Europei până în secolul al XVI-lea și delegat la École Normale Supérieure. Cele mai numeroase produse istoriografice au fost legate de spațiul cultural și politic italian (Christophe Charle, *Les professeurs de la Faculté des Lettres de Paris. Dictionnaire biographique 1909-1939*, vol. 2, Éditions du CNRS, 1986, p. 116-117).

²³ *Ibidem*, p. 105-106.

²⁴ ANI, fond Facultatea de Litere și Filosofie, dosar 357/1932, f. 200-201.

timp, viziunile novatoare ale lui Lucien Febvre au intrat în orizonturile intelectuale ale multor studenți aflați la Sorbona. Fost coleg cu Hauser la Dijon, viitorul fondator al Școlii Analelor încă nu ajunsese profesor la Sorbona.

În efortul istoricului de a-și sincroniza concepția proprie pot fi identificate două rațiuni dependente de surse. Deși sunt furnizate în conjuncturi total distincte, invocările *modelului Henri Hauser* în formarea concepției sunt susținute de corespondența întretinută în primul deceniu interbelic. În pasajele memorialistice din timpul comunismului, Andrei Oțetea amintește de influența lucrărilor lui Henri Hauser în elaborarea tezei de doctorat. Îl cunoscuse pe universitar chiar în contextul în care acesta se ocupa de lucrarea *La fin du moyen âge et le début des temps modernes*. Opera istoricului i-a influențat, se pare, metoda de analiză și apropierea de interpretarea trecutului într-o cheie economică. Tot în discursul autobiografic, Oțetea susține că Hauser ar fi fost un admirator „tăcut” al lui Karl Marx. În condițiile create de un regim comunist, revendicarea unor rădăcini conexe cu materialismul istoric al perioadei interbelice îi consolida autoritatea în mediul istoriografic. Pe acest plan, admirația lui Hauser pentru scrierile „părinților socialismului” era transferată către studenții deschiși spre aceste orizonturi ale cunoașterii trecutului²⁵.

Venit de la Strasbourg, intelectualul dreyfusard Henri Hauser ținea, din 1919, un curs de istorie economică a epocilor modernă și contemporană la Sorbona, urmând ca, din 1927, să ocupe postul de profesor titular al primei catedre de Istorie economică²⁶. De asemenea, devenise un nume cunoscut pentru latura inovatoare a cercetărilor. Prezența frecventă în cunoscute publicații ale vremii, precum „Revue historique”, „Revue critique” sau „Revue d'économie politique”, dar și prin numeroasele misiuni în cadrul unor universități străine l-au propulsat în vârful vieții academice. În 1929 a intrat în prima componentă a comitetului de redacție al revistei „Les Annales d'histoire économique et sociale”²⁷. Atât Lucien Febvre, cât și Marc Bloch au considerat esențială cooptarea lui Hauser în structura de conducere. Ca urmare, profesorul de istorie economică a primit cu entuziasm apariția primului număr²⁸. În calitate de profesor la Sorbona, avea să marcheze concepția unor urmași ai publicației, precum Fernand Braudel²⁹.

Sursele insuficiente existente la Paris l-au orientat pe Andrei Oțetea, la scurtă vreme, către Florența. Miza era cercetarea arhivei personale a lui Francesco Guicciardini. Accesul la documente a fost realizat în urma intervenției lui Henri Hauvette³⁰, care îl recomanda unor istorici ai literaturii italiene³¹. În memoriile sale, Iorgu Iordan amintește că Henri Hauvette era o prezență frecventă în mediul academic al Florenței, ceea ce a contribuit la construirea, în timp, a unor relații cu intelectuali italieni, dar și la cunoașterea amănunțită a locurilor ce ar fi putut constitui un câmp de cercetare pentru studenții săi³².

²⁵ Biblioteca Județeană „Astra” Sibiu (în continuare, BJAS), Colecția specială „Andrei Oțetea”: fragment de autobiografie, 29 decembrie 1964.

²⁶ André Burguière (diréction), *Dictionnaire des sciences historiques*, Paris, Presse Universitaires de France, 1986, p. 327.

²⁷ Guy Bourdè, Hervé Martin, *Les écoles historiques*, Paris, Éditions du Seuil, 1997, p. 218.

²⁸ Natalie Zemon Davis, *Henri Hauser: historien, citoyen, pionnier*, în Séverine-Antigone Marin, Georges-Henri Soutou (dir.), *Henri Hauser (1866-1946): Humaniste, Historien, Republicain*, Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2006, p. 19.

²⁹ Pierre Daix, *Braudel*, Paris, Flammarion, 1995, p. 90.

³⁰ Henri Hauvette ocupa din 1918 postul de profesor de Limbă și literatură italiană la Facultatea de Litere din Paris. Era cunoscut, mai degrabă, printr-o activitate științifică prodigioasă în reviste de istorie a literaturii și reprezenta unul dintre intelectualii cunoscuți, care s-au angrenat în disputele declanșate de Afacerea Dreyus (Christophe Charle, *op. cit.*, p. 107-108).

³¹ A. Oțetea, *Confessions*, în „Revue roumaine d'histoire”, tome III, 1969, n° 3, p. 402-404.

³² Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. 2, București, Editura Eminescu, 1977, p. 107.

Conform unor scrisori ce reprezentau răspunsul la cele expediate de Oțetea, la debutul anului 1924, Hauvette aprecia noile preocupări științifice ale transilvăneanului cu privire la personalitatea lui Francesco Guicciardini și își asigura propriul student de toată susținerea în cercetările viitoare³³.

Pe tot parcursul studiilor doctorale, Hauvette s-a preocupat de îndrumarea lui Oțetea către surse cu valoare pentru studiul asupra lui Francesco Guicciardini. Drept dovadă este intervalul de timp petrecut în Italia. În vara anului 1925, profesorul primea de la Oțetea ultimele noutăți referitoare la accesul de care beneficia în Biblioteca Națională a Italiei, precum și în arhivele familiei Guicciardini³⁴. Corespondența mai cuprinde date prin care Hauvette îl informa pe Oțetea cu privire la comisia de doctorat și la data la care urma să aibă loc susținerea lucrării, în urma discuțiilor cu prestigiosul bizantinolog Charles Diehl³⁵. De asemenea, în vara anului 1926, Hauvette îl înștiința pe student că a parcurs capitolele tezei și că adăugase comentarii pe marginea textului. În genere, acestea erau axate mai curând pe chestiuni legate de forma și aspectul științific al tezei, indicațiile venind să construiască o formă convingătoare a lucrării³⁶.

Relațiile cultivate de Andrei Oțetea cu profesorii săi în anii de studii au fost dominate de perseverența specifică unui tânăr intelectual dornic să facă investigații serioase asupra trecutului. Pe de o parte, Henri Hauvette a jucat rolul coordonatorului oficial, direct implicat în proiectele propriului student, de a realiza cercetări asupra vieții lui Guicciardini, precum și a epocii sale. În schimb, Henri Hauser a marcat lecturile de ansamblu ale lui Oțetea pe un termen mai lung, dezvoltându-i interesul pentru noile curente istoriografice aflate în plină extindere.

Publicarea corespondenței lui Guicciardini

Mediile universitare și intelectuale franceze de prestigiu au fost decisive în formarea profesională a lui Andrei Oțetea. Accesul la un orizont complex al cunoașterii l-au recomandat în studiul istoriei. Anii doctoratului l-au orientat însă și spre spațiul cultural italian. O cercetare inițiată în scopul relevării unor noi informații despre Francesco Guicciardini nu putea fi decât un act de curaj, ce se plasa permanent în raza exigențelor istoriografice din interiorul Sorbonei. Era nevoie de o sondare serioasă a centrelor arhivistice și a bibliotecilor. Publicarea corespondenței lui Guicciardini, dar și a studiului istoric propriu-zis a presupus o asiduitate care să-i permită lui Oțetea o cercetare cu anvergură critică. În aceeași măsură, latura inedită a preocupărilor a fost dependentă de relația cu discipolii familiei Guicciardini. Volumul de documente avea valoare de teză secundară și trebuia definitivat în același timp cu lucrarea propriu-zisă. Fără îndoială, preocuparea intensă a lui Oțetea pentru întocmirea unui studiu bine documentat i-a facilitat accesul la arhivele familiei Guicciardini. De asemenea, nu putem ignora avantajele enorme create de susținerea lui Henri Hauvette. Pe acest fond, a profitat de oportunitatea publicării unor scrisori inedite, pentru a se apropia de contele Paolo Guicciardini. De pe urma acestui contact a beneficiat de suportul financiar necesar

³³ Poate cele mai relevante sunt scrisorile ce conțin sugestii și critici referitoare la realizările științifice ale studentului: aspecte utile cu precădere în efortul de a stabili dimensiunea implicării lui Henri Hauvette în structurarea lucrării de doctorat. Vezi BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”: scrisoare a lui Henri Hauvette către Andrei Oțetea, nedată.

³⁴ BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”: scrisoarea lui Henri Hauvette către Andrei Oțetea, 17 iulie 1925.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Henri Hauvette către Andrei Oțetea, 18 iunie 1926.

publicării. A fost nevoie însă de o corespondență strânsă între Oțetea și descendentul personalității italiene pentru a câștiga această susținere; de altminteri, atât de necesară în vederea finalizării unui doctorat ce implica o serie de cheltuieli pe care un fiu de țărani transilvăneni, cu venituri insuficiente, nu le putea acoperi de unul singur³⁷.

Investigațiile întreprinse în Italia au presupus angrenarea unor lideri politici italieni precum senatorul Pio Rajna, dar și a unor instituții ca Biblioteca Națională sau Arhivele Statului din Firenze. Corespondența lui Oțetea indică menținerea unor legături strânse în special cu Antonio Gigli, bibliotecar al Contelui Paolo Guicciardini, care a contribuit esențial la finalizarea studiului introductiv din volumul cu scrisori, dar și a notelor critice ale lucrării³⁸.

Intenția principală a fost să aducă în lumina cercetărilor noi date referitoare la Francesco Guicciardini. Contactele cele mai numeroase au fost realizate în cursul anului 1926, ce a coincis, totodată, cu finalizarea studiilor de la Sorbona. Exceptându-l pe Paolo Guicciardini, un rol exponențial în suportul științific l-a deținut Antonio Gigli. Ca bibliotecar, acesta s-a ocupat în mod direct de toate procedurile pentru publicarea cât mai rapidă a volumului prefațat de Andrei Oțetea³⁹. Conform informațiilor furnizate de Gigli, volumul a întâmpinat numeroase probleme cu privire la editura unde urma să apară, fiind luate în calcul, inițial, instituții celebre precum Casa de Manzoni. Schimbarea acestora era legată, cel mai probabil, de conținutul cărții, precum și de relevanța științifică invocată de editurile italiene. După refuzul primit, lui Oțetea i se recomanda să se adreseze Editurii d'Aquila (Vecchioni), conform indicațiilor făcute de Antonio Panella, care analizase manuscrisul lucrării. În același context era menționat și posibilul sprijin material venit din partea lui Paolo Guicciardini⁴⁰. Conte s-a angajat să contribuie cu o sumă de 3 000 de lire pentru tipărirea scrisorilor strămoșului său; gest care l-a determinat pe Oțetea să menționeze chiar în volum acest suport material, precum și cel moral venit din partea senatorului italian Pio Rajna, îndeosebi pentru accesul în arhivele italiene⁴¹.

Paolo Guicciardini intenționa să achiziționeze 100 de exemplare ale lucrării, însă condiția era ca volumul să nu depășească suma de 30 de lire⁴². Răspunsul venit din partea editurii Vecchioni a fost unul pozitiv, solicitându-se ca în cel mai scurt timp Oțetea să furnizeze manuscrisul⁴³. Alături de scrisori, intenționa să introducă un capitol din propria teză de doctorat; însă, în acest context, era pusă problema traducerii sale în limba italiană. Insistențele lui Paolo Guicciardini s-au axat însă spre atenția pe care istoricul trebuia să o acorde imaginii volumului. Aceasta era condiția esențială a suportului financiar acordat⁴⁴. La începutul lunii august 1926, Oțetea era informat de Antonio Gigli că scrisorile au fost revizuite și trimise spre editură⁴⁵.

³⁷ Relația construită de Oțetea reiese din vederile trimise de Paolo Guicciardini, după ce tânărul istoric și-a încheiat periplul în Italia (BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”). În legătură cu același aspect, Florin Constantiniu susține că Andrei Oțetea a beneficiat de spațiu pe proprietatea contelui, cu scopul de a-și realiza cercetările în Italia (Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 179).

³⁸ Francesco Guicciardini, *Dall'assedio di Firenze al secondo convergno di Clemente VII e Carlo V (28 giorno 1530 – 2 dicembre 1532). Lettere inedite a Bartolomeo Lanfredini*, a cura di André Otetea, Aquila, Casa Editrice Vecchioni, 1927, p. XII-XIII.

³⁹ BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 17 septembrie 1926.

⁴⁰ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 12 mai 1926.

⁴¹ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 1 iunie 1926.

⁴² *Ibidem*: scrisoare trimisă de Paolo Guicciardini către Andrei Oțetea, 31 mai 1926.

⁴³ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 10 iunie 1926.

⁴⁴ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Paolo Guicciardini către Andrei Oțetea, 7 iulie 1926.

⁴⁵ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 6 august 1926.

Din corespondența istoricului nu lipsesc contactele cu Pio Rajna, existente din debutul anului 1926, când era pusă în discuție chestiunea publicării scrisorilor lui Francesco Guicciardini⁴⁶. Reacțiile nu au întârziat să apară nici după apariția volumului, îndeosebi cele legate de menționarea senatorului, în semn de recunoștință, în prefața volumului⁴⁷. Același Antonio Gigli a fost cel care s-a ocupat de distribuția lucrării în bibliotecile și arhivele italiene. De asemenea, universitari consacrați și-au oferit sprijinul prin recenzarea cărții. În urma apariției volumului, Andrei Oțetea a primit zece exemplare, iar alte zece au fost trimise în România⁴⁸.

Succesul publicării unui volum cu documente inedite l-a propulsat pe studentul lui Henri Hauvette în atenția unor istorici italieni. Contactele cu Paolo Guicciardini s-au menținut și în perioada ulterioară; fapt dovedit chiar de contele printr-o scrisoare trimisă în România, prin care îl anunța de existența unor noi documente în arhiva familiei⁴⁹. Semnalarea venea în contextul revenirii lui Andrei Oțetea, pentru un nou interval de timp, în arhivele italiene. De această dată, Nicolae Iorga a fost cel care i-a facilitat călătoria în străinătate. Preocupările de istorie universală l-au ajutat să mențină legături academice atât cu profesorii săi de la Sorbona, cât și cu unii colegi, ceea ce îi alimenta dorința de a se întoarce la Paris. În cele din urmă, ajutorul financiar al contelui Paolo Guicciardini a făcut posibilă publicarea volumului cu scrisori. În lipsa altor surse de venit, Oțetea a acordat o atenție fundamentală acestei oportunități. În amintirile sale, istoricul Constantin C. Giurescu precizează că susținerea unui doctorat la Sorbona implica o serie de cheltuieli greu de acoperit, întrucât era vorba despre tipărirea ambelor teze: principală și secundară⁵⁰. Astfel vom înțelege, la justa ei valoare, oportunitatea de care Andrei Oțetea a beneficiat prin menținerea contactelor cu descendentul lui Francesco Guicciardini.

Susținerea tezei de doctorat a avut loc la 21 decembrie 1926. Comisia a fost prezidată de Charles Diehl, cei doi raportori fiind Edouard Jordan, specializat în istoria papalității, și Mario Roques, profesor de filologie romanică, pentru teza secundară⁵¹.

După revenirea în țară, Andrei Oțetea a menținut legătura în special cu Henri Hauvette, dar și cu Henri Hauser⁵². Mult mai târziu, în calitate sa de profesor titular la catedra de Istorie modernă și contemporană a Universității din Iași, avea să-l propună pe Hauser pentru a conferenția la Iași⁵³. Conform cărților poștale primite, tânărul „sorbonard” a locuit, într-o primă fază, la Cluj, începând cu luna februarie a anului 1927. Atât scrisorile sosite din Franța, cât și corespondența de la Florența au ca destinație centrul universitar transilvănean (strada Mașiniștilor)⁵⁴. Hauvette era informat cu privire la perspectivele fostului său student de a obține un post de conferențiar la Universitatea din Iași⁵⁵. Profesorul francez își manifesta toată încrederea că cele două volume publicate despre Guicciardini aveau să confere o garanție academică pentru o viitoare carieră universitară. În același timp, lui Oțetea i se recunoaște meritul de a fi contribuit la revizuirea

⁴⁶ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Pio Rajna către Andrei Oțetea, 20 ianuarie 1926.

⁴⁷ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Pio Rajna către Andrei Oțetea, 18 februarie 1927.

⁴⁸ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Antonio Gigli către Andrei Oțetea, 12 februarie 1927.

⁴⁹ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Paolo Guicciardini către Andrei Oțetea, 26 mai 1927.

⁵⁰ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, București, Editura ALL, 2000, p. 130.

⁵¹ ANI, fond Facultatea de Litere și Filosofie, dosar 357/1932, f. 200.

⁵² BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”: scrisoare trimisă de Henri Hauvette către Andrei Oțetea, nedatată.

⁵³ ANI, fond Facultatea de Litere și Filosofie, dosar 382/1933, f. 27v.

⁵⁴ BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”.

⁵⁵ *Ibidem*: scrisoare trimisă de Henri Hauvette către Andrei Oțetea, 18 martie 1927.

științifică a unor documente deja publicate, remarcându-se informațiile inedite despre rolul politic al lui Guicciardini⁵⁶. Nu au lipsit nici intervențiile laudative venite din mediul istoricilor autohtoni. Bunăoară, Iorga îi aprecia opțiunile de încadrare a studiului în aria istoriei universale. L-a surprins în mod pozitiv îndeosebi siguranța cu care Oțetea își construise narațiunea, una dominată de maturitate. Desigur, nu au fost omise remarcile vizavi de ineditul surselor utilizate⁵⁷.

O nouă concepție despre Francesco Guicciardini

Cercetarea acțiunilor politice ale lui Francesco Guicciardini (1482-1540) i-a deschis lui Andrei Oțetea orizonturile de interes pentru secolele XV-XVI. Obiectivul fundamental al lucrării coordonate de Henri Hauvette a urmărit gândirea personalității prin raportarea la transformările produse în epoca Renașterii. Identitatea demersului era considerată mai curând una specifică studiului psihologic și politic. Ideile istoricului florentin erau produsul unor circumstanțe exterioare, ceea ce l-a orientat pe autor spre câmpul de confruntare al ideilor cu realitățile sociale și politice ale Renașterii⁵⁸.

Prin elementul psihologic se înțelege valorificarea vieții private și „penetrarea sufletului” lui Guicciardini, ca instrument al unei noi concepții ce vizează înțelegerea actelor sale publice⁵⁹. Pentru Oțetea, opera omului politic florentin probează calitatea unui mare psiholog al vremurilor. Sesizează această calitate în principal din lucrarea *Histoire florentine*. În schimb, se poate susține că istoriograful apelează la metode similare pentru a-și trata „eroul”. Insistă pe inteligența și ambiția valorificate de acesta în spațiul politic. Se dorește a fi, la rândul său, „psihologul” unui istoric ce-și scrisese opera cu mai bine de patru sute de ani în urmă, pentru ca, prin acțiunile sale, să construiască peisajul unei epoci⁶⁰.

După apariție, studiul lui Oțetea a fost semnalat chiar de către Lucien Febvre în celebra revistă „Revue de synthèse historique”, condusă de Henri Berr. În linii generale, elementele de noutate în planul documentării și al metodei predomină în succinta expunere a istoricului francez; acestor calități se adaugă și coerența predominantă pe care textul o sugerează cititorului⁶¹. În acei ani, Febvre era încă profesor al Universității din Strasbourg⁶². Însă nu era exclus ca lecturile și discuțiile cu Hauser, un apropiat al lui Febvre, să-l fi influențat în abordarea propriului subiect.

„Părintele” *Analelor* se remarcă prin construirea unor biografii după tiparele tradiționale, în care își analizează „eroii” prin raportarea la realitățile epocilor în care aceștia trăiesc. În acest sens, îi amintim pe Martin Luther sau François Rabelais⁶³. De altfel, Oțetea își manifestă interesul față de istoriografia Reformei. Ceva mai târziu, în 1929, semnalează apariția lui James Mackinnon, *Luther and the Reformation*, dar și lucrarea lui Lucien Febvre, *Un destin: Martin Luther*. Istoricul român se raportează, se pare, la propria metodă aplicată în cazul lui Guicciardini, pentru a pune în lumină noile concepții. În accepțiunea sa, ambele lucrări prezintă o transpunere a dimensiunii

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *RI*, anul XIII, nr. 4-6, 1927, p. 179.

⁵⁸ A. Oțetea, *François Guichardin: sa vie publique et sa pensée politique*, Paris, Picard, 1926, p. VIII, 11.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 11.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 33-34.

⁶¹ Lucien Febvre, *Une étude sur Guichardin...*, p. 158-159.

⁶² Bertrand Müller, *op. cit.*, p. 81.

⁶³ Guy Bourdê, Hervé Martin, *op. cit.*, p. 216.

revoluționare într-o nouă cheie critică, una apropiată de registrul psihologic, al trăirii spirituale a personajului istoric:

[...] urmărind etapele dureroase ale evoluției lui Luther, autorul arată că acesta, către 1517, nu e nici un reformator, nici autorul unei noi doctrine, nici capul unei mișcări de opoziție contra Romei. El nu debutează printr-un plan de reformă ecleziastică sau de modificare dogmatică. El nu e decât o conștiință chinuită a propriei sale mântuiri⁶⁴.

În studiul despre Guicciardini ar putea fi identificate similitudini cu metoda de analiză a lui Febvre. Considerăm esențiale aserțiunile lui Bertrand Müller, care reapează două elemente specifice concepției lui Febvre. Pe de o parte, este vorba despre perspectiva istoriei confruntate cu binomul *individ – societate*, ce depășește raportul *operă istorică – personaj istoric*. De cealaltă parte, este identificat punctul de vedere al psihologiei istorice, ce furnizează istoriei datele necesare la înțelegerea cadrului mental în care funcționau oamenii din trecut. Febvre pledează pentru cea de-a doua opțiune⁶⁵.

Prin individualizarea studiului psihologic, recognoscibil și în scrierile lui Febvre⁶⁶, Oțetea surprindea obișnuințele de gândire ale unei epoci. În accepțiunea lui André Burguière, primul este preocupat să definească coerența intelectuală a unei epoci pe fundamentele gândirii și acțiunilor unei individualități impunătoare. În consecință, a conștientizat dezvoltarea atât a istoriei sociale, cât mai ales a istoriei intelectuale⁶⁷. În acest registru, dacă este să ne referim însă la spațiul istoriografic românesc, Gheorghe I. Brătianu este cel puternic marcat de ideile novatoare lansate de profesorul de la Strasbourg, în debutul primului deceniu de după război⁶⁸. De altfel, Pompiliu Teodor plasează calitatea critică a tezei lui Oțetea în aceeași categorie cu scrierile lui Brătianu⁶⁹.

Fundalul istoriografic vast al problemei nu a putut fi ignorat de Andrei Oțetea, aspect sesizabil în partea introductivă a studiului, acolo unde el prezintă perspectivele din care Guicciardini devenise un subiect al scrisului istoric. Pentru el, lucrarea lui Eugène Benoist tratează identitatea de istoric, însă printr-o viziune literară⁷⁰. Alături de acesta, contribuțiile lui Leopold von Ranke completează fundamentele științifice ale cercetării personalității lui Francesco Guicciardini⁷¹. În cazul lucrării lui Benoist, Oțetea identifică unele limite, din cauza despărțirii *omului de operă*. Mai curând, scrierile acestuia îi definesc viața și opțiunile intelectuale, în detrimentul gândirii. În schimb, A. Geffroy oferă un model de studiu al acțiunilor politice ale lui Guicciardini, în acord cu ideile și instituțiile epocii⁷².

Alături de rolul politic de frunte, și anume cel de ambasador al Republicii florentine, Francesco Guicciardini își construiește o veritabilă notorietate de istoric. *Istoria Florenței*, publicată abia la mijlocul secolului al XIX-lea, și *Istoria Italiei*, din 1561, revoluționează interpretarea trecutului. Scrierile sale conferă istoriei o identitate analitică și o ridică la

⁶⁴ VR, anul XX, 1929, nr. 2-3, p. 327-330.

⁶⁵ Bertrand Müller, *op. cit.*, p. 300-301.

⁶⁶ Andrei Burguière, *op. cit.*, p. 56.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁸ Pompiliu Teodor, *Gheorghe I. Brătianu – istoricul*, II, *Concepție și metodă istorică*, extras din AIIAI, XXV/1, 1988, p. 238.

⁶⁹ Idem, *Incursiuni în istoriografia română...*, p. 60.

⁷⁰ Este vorba despre lucrarea cu titlul *Guichardin historien et homme d'État florentin au XVIe siècle*, publicată în 1862 (vezi A. Oțetea, *François Guichardin...*, p. VIII).

⁷¹ *Ibidem*, p. 3.

⁷² *Ibidem*, p. 7.

nivelul gândirii politice⁷³. Fără îndoială, cariera publică a lui Guicciardini îi influențează studiul lui Andrei Oțetea. La fel și *direcțiile generale* rezultă din gândirea și din esența acțiunilor sale politice: un regim republican la Florența, o Italie fără barbari și o lume debarasată de tirania clerului⁷⁴.

Experiența diplomatică a lui Francesco Guicciardini este tratată sub influența modelelor create de istorici ca Charles Diehl sau Charles Seignobos. Pentru Oțetea, cunoașterea aspectelor politice, sociale și economice ale Spaniei, pe lângă misiunea sa oficială, se dovedește esențială⁷⁵. Remarcile referitoare la calitatea de interpret al timpului său demonstrează eforturile intense ale lui Oțetea în direcția înțelegerii evenimentelor politice majore din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Se observă un echilibru între resorturile gândirii și acțiunile publice.

Nu încapă îndoială faptul că, pe parcursul întregii cercetări, Oțetea este tentat să atingă ambele paliere ale acțiunilor politice în care Guicciardini se regăsește ca protagonist. Ne referim atât la manifestările publice, cât și la ceea ce istoricul numește „la pensée intime de Guichardin”⁷⁶. De altfel, ultimul aspect întrunește condițiile unei provocări la nivelul surselor. Guicciardini este contemporan cu perioada de efervescentă economică a Florenței, ceea ce îi permite să bazeze un serie de reforme politice. Din aceste rațiuni, Oțetea îl consideră, înainte de toate, un om politic. Această identitate îi guvernează ideile și acțiunile. Aceasta trasează și direcția cercetării⁷⁷. Pentru a-i înțelege acțiunile, Oțetea se focalizează pe organizarea statelor italiene. Om politic al Renașterii, Guicciardini este plasat în mijlocul disputelor politice și sub influența provocărilor sociale, iar analiza este orientată pe o serie de particularități ce aduc elemente inedite, precum stările psihologice sau relațiile personale⁷⁸. În egală măsură, Oțetea caută un precursor al democratismului în gândirea lui Guicciardini. Elementare rămân concepția economică și doctrina socială, în timp ce principiul egalității este inseparabil de cel al justiției⁷⁹.

În raportul întocmit cu prilejul susținerii doctoratului, la 21 decembrie 1926, Henri Hauvette insista atât pe dimensiunea inedită a cercetării lui Andrei Oțetea, cât și pe meritul acestuia în surprinderea confuziilor de ordin cronologic; sau a omisiunilor existente în alte lucrări dedicate lui Francesco Guicciardini. Evident, accesul la arhivele familiei dădea o notă inedită cercetărilor desfășurate în Italia. Aprecierile vizau maturitatea pe care studentul său o dovedise în scris și spiritul clar și conștiincios care compensa, în mod fericit, originile sale nefranceze⁸⁰. Hauvette îl considera pe Francesco Guicciardini un om politic de acțiune superior lui Machiavelli, dar ca scriitor oarecum inferior. Scrierile istoricului florentin au fost cunoscute mai curând *postmortem*. Cea mai relevantă lucrare era considerată însă *Istoria Italiei*, mai ales pentru cunoașterea perioadei Renașterii⁸¹.

Atașamentul lui Oțetea față de Hauvette este reflectat în paginile revistei „Viața Românească” de la Iași prin comentarea operei universitarului de la Sorbona. Traiectoria și preocupările intelectuale din anii petrecuți la Paris, dar și (în) scrierile primilor

⁷³ Georges Lefebvre, *La naissance de l'historiographie moderne*, Paris, Flammarion, 1971, p. 71.

⁷⁴ A. Oțetea, *François Guichardin...*, p. 12-13.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 60.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 268.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 317.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 119.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 243.

⁸⁰ Archives Nationales de France, fonds Académie de Paris – Faculté des Lettres: doctorats 1912-1967, f. 1-4.

⁸¹ Henri Hauvette, *Littérature italienne*, cinquième édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1921, p. 212-215.

ani de după revenirea în țară au fost influențate de metoda profesorului de literatură italiană. Lucrarea consacrată lui Francesco Guicciardini, aleasă la sugestia profesorului de la Sorbona⁸², era un exemplu în care Oțetea, la fel precum Hauvette, aborda metoda de „a resuscita mediul social, intelectual și moral în care a trăit personagiul pe care-l studiază, în a-i descrie apoi viața și, în sfârșit, în a-i analiza opera”⁸³.

Ajutorul esențial acordat de Hauvette, care preda cursul Renașterea italiană, s-a concretizat în facilitarea accesului la arhiva familiei Guicciardini, însă influențele exercitate asupra propriului student s-au dovedit a fi de termen lung. Așa cum preciza și în debutul lucrării sale, istoricul își propusese să urmărească dezvoltarea și transformările gândirii lui Guicciardini, în funcție de conjuncturile care interveniseră în parcursul său intelectual⁸⁴.

După revenirea în țară, Oțetea a rămas un atent cercetător al epocii studiate în anii doctoratului. Și-a exprimat interesul față de perspectivele care au condus la profilarea negativă a personalității istoricului florentin, sub incidența ideilor Risorgimento-ului, care îl plasau în sfera opusă ideilor lui Machiavelli, receptat ca principal precursor al unității italiene:

[...] în momentul în care am întreprins lucrarea mea, judecata asupra activității de istoriograf a lui Guicciardini îmi părea mai solid întemeiată decât asupra vieții sale publice și gândirii sale politice. Necunoscând starea manuscriselor decât din descrierile lui Gherardi, nu puteam bănui că rezultatele studiilor lui Ranke și Fueter ar putea fi modificate, iar la Florența mi s-a spus că intenția lui Gherardi de a da un studiu asupra surselor Istoriei Italiei va fi realizată de d. Rostagno, conservatorul Bibliotecii Laurenziane. De aceea n-am studiat Istoria Italiei ca gen, ci ca izvor de informații pentru interpretarea vieții și gândirii politice a autorului⁸⁵.

În debutul anilor '40, Oțetea a reușit să reactualizeze ecourile pozitive ale lucrării sale despre Francesco Guicciardini. Cele mai autorizate medii academice italiene în cunoașterea problemei au apreciat metoda istoricului: el nu intenționa doar schițarea unui portret de precursor al Risorgimento-ului, ci și unul de „interpret fidel și genial al timpului său și al societății precapitaliste din care a ieșit societatea modernă”⁸⁶. Mult mai târziu, Mihai Berza avea să aprecieze și el aceeași latură a lucrării. Autorul crease un echilibru între modul de acțiune al lui Guicciardini și etapele conturării gândirii sale politice. De asemenea, un punct forte al contribuției lui Oțetea rezidă în investigarea operei istorice a lui Guicciardini, receptată ca fiind una notabilă în epoca Renașterii. Lucrarea dedicată *Renașterii și Reformei* este însă considerată prima în care fenomenul istoric a fost abordat în spiritul materialismului istoric⁸⁷.

Concluzii

Studiile superioare la Sorbona au constituit un argument determinant în planurile lui Andrei Oțetea de a merge pe calea carierei universitare. Statutul privilegiat dobândit

⁸² *Amintiri despre anii de școală*, București, Editura Politică, 1968, p. 143.

⁸³ *VR*, anul XXI, 1929, nr. 1, p. 134-135.

⁸⁴ A. Oțetea, *François Guichardin...*, p. 11.

⁸⁵ În 1940, Oțetea scrie un text dedicat lui Francesco Guicciardini, la 400 de ani de la moartea sa. Documentul identificat în colecția personală a istoricului este important, pentru că se referă la obiectivele fundamentale pe care Oțetea și le asumase atunci când lucra la teza de doctorat dedicată lui Guicciardini (BJAS, Colecția specială „Andrei Oțetea”: *Francesco Guicciardini – testimonio del suo tempo*).

⁸⁶ A. Oțetea, *Un exponent al Renașterii italiene: Francesco Guicciardini*, Iași, Tipografia „Brawo”, 1942 (extras din „Italice-Bolletino Annuale del Seminario d’Italiano dell’Università di Iași”), p. 4.

⁸⁷ M. Berza, *L’historien A. Oțetea*, în „Revue roumaine d’histoire”, anul VIII, 1969, nr. 3, p. 408-411.

după Marea Unire a fost un punct de plecare relevant, însă decizia de a realiza un doctorat în prestigiosul centru universitar francez a fost decisivă. Susținerea propriilor profesori s-a menținut chiar și după revenirea în România.

O întreprindere științifică asupra unei personalități de anvergură istorică precum Francesco Guicciardini a fost rezultatul îndrumărilor lui Henri Hauvette și Henri Hauser. Însă viziunile novatoare ale istoriografiei franceze au fost cel puțin la fel de importante. Lecturile din anii doctoratului au contribuit la formarea concepției istoricului. Din aceste rațiuni, acest aspect tinde să fie decisiv pentru înțelegerea formației profesionale.

În ciuda condițiilor materiale modeste, itinerarul intelectual al lui Andrei Oțetea s-a menținut în limitele unei permanente ascensiuni. De la tânărul transilvănean ajuns pe timp de război în Vechiul Regat la includerea sa în rândul celor cu șanse de a urma o facultate în capitala Franței învingătoare, incertitudinea a primat. Anii parizieni i-au fundamentat însă valorile și orizonturile intelectuale. Prin intermediul cercetării lui Guicciardini, exploatează orice relație aducătoare de avantaje profesionale. Iar apropierea de contele Paolo Guicciardini stă drept dovadă. Venit cu recomandări serioase de la Sorbona, cercetarea unui mare intelectual renascentist i-a influențat decisiv stilul și metoda istorică. Apoi, ideile și lecturile epocii i-au transformat viziunea într-una novatoare.

“A STUDY ON GUICCIARDINI”:
THE HISTORIOGRAPHICAL DEBUT OF ANDREI OȚETEA
(Summary)

Keywords: Andrei Oțetea, intellectual young, historiographical currents, Francesco Guicciardini.

After the Great War, the Romanian students sent to the French universities interacted with almost novel situations through which the society of a winning state passed, amid the social tensions fueled by the political current. The case of Andrei Oțetea is an exception for almost seven years in France, from 1919 to 1926, as a Transylvanian Association scholar. At the same time, he was among students that formed the first wave sent to study in Paris.

The relations cultivated by Andrei Oțetea with his professors during the years of study were dominated by the determination specific to an intellectual young eager to make serious investigations into the past. On the one hand, Henri Hauvette played the role of official coordinator, directly involved in his own student project to conduct out research on Francesco Guicciardini's life and his age. Instead, Henri Hauser marked Oțetea's conception for a longer term, developing his interest in the new expanding historiographical currents.